Varujan
VOSGANIAN

Elite și contraelite în România tranziției

Abstract

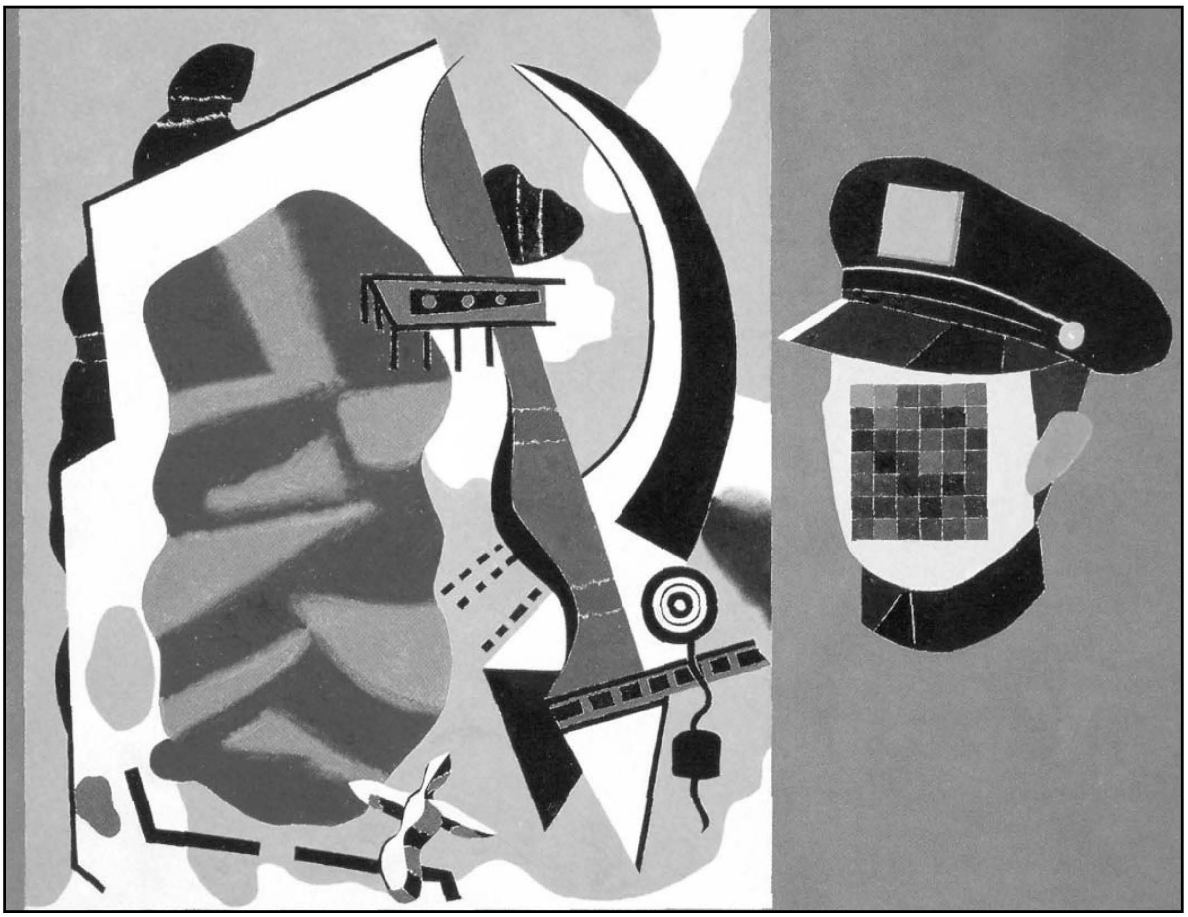
The author tries to offer a definition to what elite and elitist groups are today, while placing them within the context of a Romanian contemporary history and a period of transition.

Un subiect care pare mai confuz și mai actual decât oricând pentru că, în perioadele de tranziție, au loc mutații cu totul speciale. Orice tranziție se definește prin punctul din care pleci și cel în care ajungi. Într-un anumit fel, istoria lumii a fost în permanență o tranziție. Ceea ce însă a deosebit tranzițiile între ele este punctul de plecare și punctul de destinație. Într-un anumit fel, parcurgând această tranziție, generația căreia îi aparțin este cea mai norocoasă din istorie. Este singura dată când o generație este martoră, simultan, la mai multe tranziții, respectiv trecerea dintr-un secol în altul, trecerea dintr-un mileniu în altul, și trecerea de la un sistem de organizare economico-socială la altul.

Vom vorbi așadar astăzi despre elite/contraelite, despre modul în care ele se așază în România tranziției, despre rolul anului 2007 și al anilor care vor urma în plasarea intelectualității în acest context.

Întâi de toate, spun că definirea elitelor se bazează pe faptul că oamenii nu sunt egali între ei. Această afirmație poate părea uneori șocantă sau chiar nepopulară. Aș spune că, în România de azi, e chiar riscantă. Pentru că, dincolo de ideologiile cu care ne-am obișnuit și care încep să se stratifice, totuși ideologia dominantă din 1990 încoace a fost populismul. În acest context, afirmația poate părea riscantă și oarecum împotriva curentului majoritar. Trebuie să plecăm însă de la această premisă: oamenii nu sunt egali între ei. De fapt, demonstrația acestei afirmații este dată tocmai de nonperformanța societăților care au încercat să contrazică această aserțiune. Atunci când o societate încearcă să-i facă pe oameni egali între ei nu va reuși niciodată să-l facă pe cel urât frumos, pe cel scund înalt, pe cel mediocru mai inteligent. Dimpotrivă. Întotdeauna, tendința de a egaliza se face către limita de jos: egalitarismul îl slutește pe cel frumos, îl încovoaie pe cel înalt sau îl condamnă la mediocritate pe cel inteligent. Singura egalitate care este consacrată și care face deosebirea între societățile totalitare și cele democratice, între societățile închise și cele deschise, este egalitatea cu tine însuți. Ceea ce înseamnă șansa de a evolua pe măsura propriilor aspirații.

Ei bine, cu cât o societate te împiedică, prin modul cum se organizează, să fii tu însuți și să-ți atingi aspirațiile, cu atât acea societate este mai îndepărtată de ceea ce numim **societate deschisă**. Noi nu putem merge pe ideea că omul e perfect. Ba chiar am spune că miracolul existenței umane este tocmai această imperfecțiune. Fiind imperfect (și semnul imperfecțiunii fiind, pe de o parte, căderea în păcat, iar pe de altă parte, sentimentul morții) omul are câteva caracteristici pe care zeii nu le au: de pildă, omul poate lăcrima sau zâmbi. Vă amintiți, poate, istoria exploratorului James Cook, pe care polinezienii îl credeau zeu. În clipa când, din greșeală, unul dintre ei l-a rănit, a strigat de durere. Atunci ei și-au dat seama că nu e zeu și l-au ucis. Mergând pe această idee, anume că oamenii nu sunt egali, este foarte important a vedea modul în care se consacră acest principiu, care înseamnă, de fapt, șansa de a fi tu însuți sau, dimpotrivă, în ce măsură el se poate transforma în inechitate. Inegalitatea despre care vorbeam se poate transforma în inechitate dacă modul

cum se organizează elitele într-o societate este realizat prin căi care ajung să contrazică tocmai valorile în baza cărora oamenii, cum spuneam, nu sunt egali între ei. Lucru pe care l-au spus mulți gânditori din istoria lumii. Este foarte interesant că unul dintre ei este tocmai Vilfredo Pareto, cel care a încercat să și gândească economia prin prisma indivizilor, creând chiar și un sistem econometric în acest sens. Chiar și el a simțit nevoia de a înțelege necesitatea ca economia să nu considere oamenii doar ca indivizi abstracți, ci să-i perceapă ca persoane. Și această mare revoluție, petrecută nu numai în gândirea economică, ci și în gândirea filosofică (în a doua jumătate a secolului XIX-lea prin pragmatismul lui James sau prin școala britanică pornită cu A. Marshall sau Edgeworth), arată că dacă încerci să concepi omul doar ca pe un individ abstract nu vei reuși niciodată să comunici cu el și, neputând comunica, nu-l poți nici valoriza.

Pornind așadar de la ideea că noi concepem România posttranziție ca pe un sistem deschis, care trebuie să fie definirea corectă a acestui tip de organizare sistemică cu care trebuie să începem să ne obișnuim. Sistemele deschise sunt acelea în care schimbările, oricât ar fi de radicale, se petrec fără vărsare de sânge; adică societățile își creează propriile resorturi pentru asigurarea primenirii, pentru asigurarea schimbării. Or, aceste resorturi ar putea fi, dacă nu sunt deja, elitele de astăzi.

Au existat anumite viziuni asupra elitelor care s-au bazat pe raportul acestora față de proprietate. Este o definire pe care au făcut-o mișcările de stânga, mișcările socialiste ale secolului al XIX-lea, și care au văzut capitalismul ca pe un sistem închis, în care elita ajunge să *bălțească* în societate, singura soluție fiind revoluția. De aici, întrebarea: În ce mod a fost acest fel de gândire validat de istorie? El nu a fost validat, și vom vedea de ce capitalismul nu a putut fi suprimat de pe scena istoriei de socialism.

Dar, principala vină a socialismului a constat în aceea că marxismul care l-a guvernat a încercat să schimbe o viziune unidimensională cu o alta tot unidimensională, și anume aceea care privea elitele exclusiv prin accesul la putere. Astfel, marxismul a trecut de la o extremă la alta, de la a înlocui o societate pe care o evalua prin viziunea unidimensională a proprietății, la o altă societate în care viziunea era tot unidimensională și se referea la accesul la putere. Proprietatea a fost aneantizată. În România comunistă exista proprietatea individuală, nu proprietatea privată. Diferența este că proprietatea privată este de uzufruct - deci generează proprietatea - iar cea individuală este doar de uz (folosință).

Viziunea pe care o propun este o **viziune tridimensională**. Și care pornește de la trei grupe de factori. Anume de la **rolul economic al elitelor** în societate, de la **rolul politic**, adică apartenența la grupuri sau partide politice, și în același timp la **poziția culturală**. În ceea ce privește resursele, ele se pot explica prin putere politică, bani și informații.

Informația este principala resursă a culturii. Dar, atenție, nu este și singura! A încerca să identifici cultura prin informație este unul dintre marile pericole și una dintre marile iluzii ale începutului de secol XXI. Informația și cultura nu sunt același lucru. Informația te ajută să cunoști, cultura te ajută să înțelegi. Pentru omul care caută doar informația, poate că cel mai mare scriitor contemporan este... Google. Pentru cel care caută cultură s-ar putea ca un mare scriitor să fie unul care a rămas proverbial că nu a oferit informații: James Joyce. **Ulysse**, care este o carte mare, este greu de citit pentru că cititorul nu găsește atâta informație, dar găsește una dintre marile chei ale viziunii despre lume. Și anume, aceea că un om, oricât de banală ar părea existența sa, poate să se ridice totuși la înțelesurile epopeilor. El poate repeta și poate particulariza în viața lui fapte mitologice, poate fi eroul propriei vieți, care este o epopee, în felul ei. Propria ta viziune despre lume dă sens unicității făpturii umane și, astfel, devine justificarea sensului unei vieți.

Această definire, pe care am dat-o elitelor, este legată și de sistemul de valori din societatea respectivă. Atenție! Elitele nu trebuie confundate cu birocrația. Birocrația numai prin vârfurile ei face parte din elită. Și, cu cât elita are o cuprindere mai largă decât birocrația, cu atât societatea se depărtează de totalitarism și se apropie de societatea democratică, bine consolidată. Și, în clipa în care elitele se suprapun cu birocrația și se face o astfel de *birocratizare* a elitelor, elitele se transformă în *nomenclatură*. Nomenclatura este o negare a elitelor, fapt tipic pentru statul totalitar. Despre teoria elitelor s-au scris lucrări de referință semnate de Gaetano Mosca, Max Weber sau Michels. Au vorbit despre pericolul provocat uneori chiar de sistemul reprezentativ, prin faptul că elitele se birocratizează și ajung să se osifice în societate. Elita este rezultatul unui proces îndelungat. Când este rezultatul unei evoluții interne a unei națiuni, noi spunem că evoluția elitelor se face pe cale organică.

Să încercăm - e momentul - o definiție a elitelor, care acoperă ceea ce am segmentat mai înainte. Elitele se constituie din acele persoane care, datorită pozițiilor lor strategice în organizații puternice, sunt capabile să influențeze evoluția politică la nivel național, într-un mod regulat și substanțial. Elitele reprezintă principalii agenți de decizie în organizații guvernamentale, economice, militare, profesionale, de comunicații, culturale și reprezintă, în același timp, cele mai bogate resurse într-o societate. De asemenea, ele trebuie să reprezinte o autoritate în domeniul în care activează. Elitele au, prin urmare, în principal și în același timp, o funcție de decizie și o funcție transformatoare.

Putem discuta despre mai multe categorii elitare. S-a vorbit despre Uniunea Scriitorilor. Aceasta are propria sa elită. Uniunea Compozitorilor are propria sa elită. Asociația brokerilor, de asemenea. Guvernul reprezintă, la rândul său, o elită. Ceea ce se întâmplă într-o societate este rezultanta întrepătrunderii acestor tipuri de elită. Marea șansă a unei societăți este însă de a avea valori de prestigiu care nu aparțin

toate elitelor.

Altele aparțin *contraelitelor*, adică celor care amenință establishmentul, amenință status-quo-ul și doresc să transforme societatea. S-ar putea spune, de pildă, că opoziția politică este o contraelită. S-ar putea spune, de pildă, că „salonul refuzaților" (Monnet, Degas, Renoir ș.a) a fost la vremea respectivă o contraelită de natură culturală. Cu cât, într-o societate, între elite și contraelite există o comparabilitate, adică cele numite contraelite sunt puternice (dacă nu chiar sensibil egale elitelor), cu atât acea societate este mai deschisă, oferă șansa primenirii și nu riscă să înghețe. De ce? Pentru că, întotdeauna, în stratul superior apar indivizi inferiori ca prestație - inferioritatea, mediocritatea, este o „secreție endocrină" a corpului social. Tot așa de bine, din același punct de vedere, al prestației publice, în celelalte straturi ale societății apar indivizi superiori. Și, atunci, între cele două limite apare o comunicare. Cu cât societatea împiedică mai mult dialogul, concurența dintre aceste două segmente, cu atât societatea este mai închisă. Iar, de la un moment dat, „producția" de indivizi inferiori devine precumpănitoare în straturile superioare, iar cea de indivizi superiori în straturile celelalte. Este un raport firesc între *ascendență* și *descendență*, prin care trec imperiile, partidele sau mișcările culturale. Și nu spun că decadența este neapărat o „cădere", pentru că decadența, la rândul ei, poate produce valori. Așadar, în clipa în care elita „îngheață", se transformă în nomenclatură. Dan Amedeo Lăzărescu a scris despre elite. El spunea că există trei feluri de apariții ale elitelor: dezvoltarea pe cale organică, vezi țările care au avut imperii (Anglia, Franța); există apoi un mod de formare a elitelor pe cale mecanică, prin cucerire și impunere a unei elite străine, în țările coloniale, în secolul XVIII-lea, în SUA, în Africa, în America Latină, în India. Și exemplul cel mai tipic al modului în care această elită impusă s-a confruntat cu noua elită l-am avut în Peru, unde s-a întâmplat un lucru neverosimil: un peruan a pierdut alegerile prezidențiale în fața unui japonez. Llosa a pierdut în turul doi de scrutin în fața lui Fujimori, un om cunoscut numai unor categorii de cetățeni, printr-o emisiune de agricultură la TV. Llosa era, de fapt, reprezentantul elitelor impuse, nu numai ca fizionomie, ci și ca expresie culturală. El era urmașul cuceritorilor spanioli (luase premiul Cervantes, avea o fizionomie europeană, o cultură și o gândire europene), în timp ce Fujimori era de rasă galbenă, asemănător ca fizionomie cu indienii din Peru, iar peruanii săraci l-au preferat. Este și efectul unei anume revolte, pornite de elitele locale împotriva elitelor impuse.

În al treilea rând, elitele se formează pe cale imperialistă. Așa cum s-a întâmplat în România după 1945. Acest proces care a avut loc în România postbelică a fracturat evoluția, care se înfiripa, a procesului elitar organic. Din această cauză, foarte multă vreme, în România nu a avut loc o primenire a elitelor. Dar, această primenire nu s-a produs nici după 1990. România a fost singura țară din Europa Centrală și de Est în care s-au petrecut următoarele: pe de o parte, cei aflați la putere au fost moștenitorii politici ai Partidului Comunist, iar pe de altă parte, cei care erau în opoziție erau reprezentanți ai partidelor istorice (oameni fără viziune managerială, fără experiență de administrație, resentimentali și care au constituit, într-un anumit fel tragic, marea șansă a celor care au rămas la putere). Acest mod de formare a elitelor, care n-a făcut decât să continue organizarea elitară de dinainte de 1989, a făcut ca elitele din România să nu se formeze pe criterii de prestigiu sau performanță. Ele au organizat un tip de societate care să le permită perpetuarea.

În România s-au manifestat două tendințe foarte pregnante în ultimul deceniu al secolului XX și care, amândouă, au avut același obiectiv: menținerea elitelor de dinainte de 1990 sub alte forme: **populismul** - care este cea mai bună armă împotriva contraelitelor - și **tergiversarea**. Într-un anumit fel, primul deceniu al tranziției, până la decizia din 1999 de a adera la Uniunea Europeană, a fost marcat de sindromul tergiversării. Sindrom care înseamnă un progres controlat, deci superficial, în care

cei care realizează procesul îl fac cu suficientă lentoare și cu suficientă lipsă de profunzime pentru a rămâne câștigători.

În România demantelarea structurilor comuniste nu s-a făcut prin primenire de elite, ci prin autosfâșiere. Cu alte cuvinte, cei care erau la putere au trebuit să formeze instrumente pentru ca ei înșiși să fie schimbați. Bineînțeles, asta contravine chiar naturii umane. Astfel, construcția instituțională, Parlamentul, sistemul bancar, privatizarea, toate acestea au fost făcute cu suficientă încetineală pentru ca aceia care conduceau să poată, sub noi forme, să rămână la putere. Asta a făcut să apară obstacole la accesul în cercul elitelor și ca elitele din România să fie înlănțuite prin rețele clientelare. Aparent, există dispută, dar liderii politici, magnații economici, personalitățile culturale care depind, instituțional sau financiar, de ceilalți se susțin și se înlănțuie. Există în plus apartenența la elită ca un drept moștenit. Noi am avut după 1990 un fel de *aristocrație proletară* care, din păcate, n-a avut decât vanitățile, nu și virtuțile aristocrației, pentru că elitele nu s-au aristocrizat, ci s-au îmburghezit, iar veleitățile lor au sfârșit printr-un comportament de vechil. Diferența între vechil și aristocrat e că vechilul dorește să câștige cât mai mult în timp scurt și nu are în vedere coexistența cu locul. În acest fel, elitele s-au politizat, ceea ce e o mare amenințare la adresa democrației. Sindicatele s-au politizat, patronatele s-au politizat - într-un anume fel – și, îmi pare rău să o spun, și Biserica s-a politizat. Cultura s-a politizat. Marea eroare a tinerilor, la începutul anilor '90 (mă număram și eu printre ei), a fost aceea că am fost mai degrabă anticomuniști decât moderniști.

În loc ca, în anii ´90, să discutăm despre cea mai importantă falie care ar fi trebuit să se creeze în România, aceea dintre anacronici și moderniști, noi am ales, eronat, disputa dintre comunism și anticomunism. În această dispută ni s-au irosit energiile, nu am știut să formulăm schimbarea, eram prea slabi ca să o putem susține, astfel că temele care trebuiau rezolvate atunci prin prisma modernismului au rămas nerezolvate. Și iată ce se întâmplă astăzi.

Care sunt căile prin care pot fi primenite elitele?

Una - **rolul intelectualității**. Nu vreau să dezvolt problema dacă intelectualitatea trebuie sau nu să facă politică. Cred că am căzdea în capcana comunistă, pentru că intelectualitatea a constituit atunci o amenințare continuă pentru elitele cabotine și osificate. Eu cred că intelectualii trebuie să facă politică. Nu vreau să jignesc pe nimeni. Fiecare meserie are virtuțile ei, dar în ceea ce privește discernământul cred că un om politic trebuie să știe carte. Un lucru este cert: politica românească s-a născut din cultură. Dacă veți cerceta, într-un liceu, portretele din laboratorul de istorie și din cel de limba română, veți vedea că multe dintre tablouri reprezintă aceleași personalități.

Atunci când România a fost condusă de oameni de cultură (înțeleg prin asta oameni cu educație culturală, cu atitudine culturală, nu doar creatori de cultură), țara a avut momente de măreție. Atunci când România i-a întors spatele culturii, ba mai mult, a folosit cultura ca instrument politic, țara a rătăcit în afara propriei istorii. Cultura este singura activitate umană în care poți învinge, fără să lași în urmă învinși, poți cuceri, fără să umilești. Și, dacă sufletul românesc este încă bântuit de neliniști, în bună măsură o atitudine legată de cultură poate să le înlăture. Tot ce s-a întâmplat la noi, sciziunea dintre chiriași și proprietari, dintre muncitori și intelectuali, dintre români și maghiari, dintre ortodocși și greco-catolici, toate acestea vin dintr-o ignorare a aspectelor de natură culturală. Tranziția însăși, cu toate dimensiunile ei zgomotoase, adesea de natură economică - inflația, privatizarea, relațiile cu FMI etc. - este totuși, în substanța sa, mai ales un proces cultural. Trebuie să înțelegem că, între resursele necesare depășirii tranziției și avansării, banul este, poate, a cincea sau a șasea sursă. Înaintea banului se situează informația, comunicarea, managementul etc. Dacă nu vom emancipa și mentalitățile, atunci tot ce construim se va irosi.

În ceea ce privește elita vorbim despre performanță, iar abordarea trebuie să fie pragmatică. De aceea, avem în vedere tipul

de intelectualitate care este eficient. Noi neam confruntat, în anii '90, în ceea ce privește contraelitele, nu cu atitudine etică, ci cu atitudine *eticistă*. Cu alte cuvinte, în lipsa unei dimensiuni pragmatice funcționale, se transformă eticul - care are o dimensiune morală pronunțată - în eticism, care este amoral. Faptul că, în România, există astăzi o fractură atât de mare între beneficiarii tranziției - între care unii au devenit rentieri ai tranziției - și masele largi este cauzat, în plan politic și social, de lipsa unei clase de mijloc, iar în plan cultural, de ignorarea de către intelectualitate a rolului său. Acesta este fundamental pentru diminuarea fracturii de astăzi dintre elite și mase, dintre politic și mase, dacă vreți. Faptul că intelectualitatea a fost, în mare parte, mai sensibilă la mesajele de stânga față de cele de dreapta nu este tipic doar pentru România. Faptul că intelectualul nu se bucură financiar de rodul muncii sale atât cât ar trebui îl face, adesea, să fie un aliat natural al muncitorului.

Dar, intelectualul nu și-a dat seama că el cade într-o capcană, pentru că, apărându-l pe muncitor și un anumit tip de ideologie, el nu apără de fapt ideologia social-democrată, apărută ca o expresie a dezvoltării mature a capitalismului, ci apără tocmai acele elite închise. El nu face decât să-i cauționeze pe cei care continuau să-l țină în stare ingrată. Să amintim numai condiția profesorului din ziua de azi, condiția jurnalistului de cultură, condiția publicațiilor culturale.

Acum, câteva lucruri despre **tehnocrație**. Există unii care încearcă să sugereze că intelectualitatea ar trebui să se implice mai mult și să țină partea elitei printr-un acces al tehnocraților la putere. Prin crearea, de exemplu, a unui guvern de tehnocrați. Aceasta este, din nou, o mare capcană. În România, în ultima vreme, au loc inițiative de tip *antisistem*. Când o elită care este la putere nu mai poate stăpâni prin propriile mijloace, ea poate alimenta tendințe antisistem, care, în mod paradoxal, în loc să submineze elita, subminează contraelita. Acum voi face o afirmație care ar putea părea stranie. Noi am avut alternanță la putere. Însă, în mod cu totul ciudat, cei care au câștigat puterea în 1996 sau în 2005 nu au devenit noi elite. Ei au rămas contraelite. Nu întotdeauna, în România, elitele au fost acelea rezultate din prezentarea în Monitorul Oficial. Amintiți-vă, de pildă, declarația unor „elite" de după 1996 - Emil Constantinescu, Victor Ciorbea, Radu Vasile - care vorbeau despre ei înșiși ca despre niște oameni fără putere, care se află în plasa fostei securități! Mai mult, în acea perioadă, elitele vechi și-au recăpătat poziții foarte importante ori și le-au menținut: prin societăți de investiții financiare, prin Consiliul Național al Audiovizualului, prin televiziune, prin radio și presă. Există, în general, riscul ca acum să se petreacă același lucru. Vedem ce se petrece cu unii dintre colegii mei de partid[1], care au declarații defensive, agresiv-defensive, tipice pentru partidele de opoziție. În acest context, apariția unor personaje politice de recentă notorietate și care se prezintă ca fiind nonelitiste, adică antisistem, sunt benefice nu pentru cei care conduc țara, nu pentru *elite*, ci pentru *contraelite*. Ei îi vor ajuta pe ceilalți să ajungă la putere, așa cum s-a întâmplat în anul 2000.

Revenind la tehnocrați. A spune astăzi că se vrea un guvern de tehnocrați este o grea lovitură pentru elitele conducătoare și duce din nou la alimentarea contraelitelor. Un tehnocrat nu poate conduce o țară pentru simplul fapt că el nu a promis nimic și nu-și asumă astfel nicio responsabilitate. Un tehnocrat nu a lucrat într-o echipă, nu știe până unde merge litera manualului și unde continuă realitatea. Nu spun că aceia care conduc nu trebuie să fie tehnocrați - trebuie să știe carte. Românii și-au respectat întotdeauna cărturarii. Chiar și oameni care nu aveau prea multe priceperi politice (N. Iorga de exemplu) au căpătat și prestigiu politic. De aceea, este o mare capcană să credem că în politică avem nevoie întâi de activiști și apoi de oameni cu carte. Avem nevoie de tehnocrați care fac politică. De ce? Fiindcă, a încerca să modelezi lumea prin ceea ce scrie în manual nu e suficient, pentru că, în acest fel, lumea se transformă în

1 PNL, n.red

instrument. Lumea trebuie să fie un partener. Când, în 2004, am construit viziunea fiscală împreună cu câțiva colegi, am avut încredere în comportamentul rațional al economiei, așa cum se va dezvolta ea. Am încercat să comunicăm cu o lume în mișcare. Ceea ce separa tehnocratul, în această accepție, de omul politic care știe carte, care este intelectual, este tocmai această capacitate de a comunica cu lumea. De aceea, ideea că intelectualitatea nu trebuie să se implice în politică, ci să se substituie politicului, este extrem de periculoasă și îi face rău și clasei politice, și intelectualității, și răpește șansa acestei primeniri.

Aș vrea să mai spun câteva cuvinte despre un concept foarte interesant - *inteligheția*. Da, noi avem în România nevoie de ceea ce se numește *inteligheția*. Adică, așa cum spunea Adam Michnik, *intelectualitatea activă*. El spunea așa: „Sper totuși că noi suntem încă reprezentanți ai inteligheției în regiunea noastră. După mine, de partea intelectualilor e adevărul. Trebuie să spunem adevărul. Nicio formă de guvernământ nu are dreptul să lichideze drepturile civile. Cred însă în existența unei *republici a literelor*. În acest sens, *inteligheția* nu este o problemă de educație, ci o profesiune etică". *Inteligheția* a apărut foarte interesant în istorie, ca elită, într-un moment extrem de straniu, care poate explica într-un anume fel și ceea ce s-a întâmplat în secolul XX - primul guvern bolșevic. E foarte interesant că cel mai titrat guvern pe care l-a avut vreodată omenirea - nu mă refer la titlurile academice, ci la valoarea intelectuală - a fost, probabil, primul guvern bolșevic: Lenin, Troțki, Buharin, Zinoviev, Kamenev, Lunacearski, cu Cicerin la Externe (vorbea vreo patruzeci de limbi). Poate vi se pare surprinzător, dar, în primul guvern bolșevic, adjuncții lui Lunacearski, la Comisariatul pentru cultură, erau Kandinski și Chagall. Asta a și făcut ca revoluția sovietică să aibă succes în momentul izbucnirii ei. Se dovedește, o dată în plus, că ideea că istoria o fac masele este numai o iluzie.

Intelectualitatea a rămas foarte datoare poporului român. Avem, încă, un sistem înghețat din punctul de vedere al elitelor, ba chiar există pericolul, în interiorul elitelor, de menținere a unor moștenitori biologici - ideologici ai elitelor anilor '50 și '60, acum apar și nepoții, pentru că fiii au apărut în '90. Revoluția din 1848 a fost prima mișcare în care *inteligheția* românească a devenit parte a politicii, a privit spre Europa. Școala ardeleană nu a fost o mișcare către Europa. Ea se încadrează într-un tip de gândire mai conservator și care merge pe un fel de tracism, istoricism într-o formă nouă. Școala ardeleană, făcând apel la Roma, se izola și lupta pentru emancipare națională. Prima mișcare îndreptată cu adevărat spre Occident a fost mișcarea pașoptistă.

Cea mai consistentă, probabil, mișcare de natură culturală a fost Junimea ieșeană. Erau cinci oameni care aveau în jur de 25 de ani: Maiorescu, Pogor, Negruzzi, Carp, Rosetti. Ei au fost primii care au înțeles că o societate nu poate fi stabilă decât printr-o evoluție organică a elitelor. Din păcate, mișcarea lor a eșuat în al doilea deceniu al secolului XX, după război, fiindcă nu au estimat corect efectul reformei funciare, n-au anticipat efectul dezastruos al filogermanismului, nu s-au regenerat în cadrul conservatorismului, rămânând practic, în 1916-1918, cu aceiași lideri: Carp, Marghiloman, Take Ionescu, Maiorescu ș.a. Dacă, în România, conservatorismul nu s-ar fi distrus, trecând într-o formă oarecum caricaturală (vezi Partidul Poporului al lui Averescu), noi poate n-am mai fi avut mișcare. Unii care au ajuns vârfuri ale mișcării legionare ar fi avut și ei un alt traseu politic. De altfel, în toate țările în care conservatorismul a fost puternic, extremismul de dreapta a fost palid (de exemplu, Marea Britanie sau SUA).

Am avut trei vârfuri: pașoptismul, mișcarea junimistă și mișcarea interbelică (unii spun, formată sub oblăduirea lui Nae Ionescu. E, poate, excesiv). Acest grup interbelic spre deosebire de pașoptiști sau junimiști, a încercat să substituie istoria, mitului. Ceea ce a făcut-o inoperantă la scară socială și incapabilă să ducă la primenirea elitelor.

Pentru a vedea cât de răvășită a fost, după al Doilea Război Mondial, elita românească, reamintesc o realitate - cu două-trei excepții, dintre cei care au rămas aici și n-au

făcut pușcărie (Tătărăscu, Blaga, Simion Mehedinți), toți ceilalți care nu s-au exilat (prim-miniștrii și miniștrii dintre 1918-1938) au murit în pușcărie. Evoluția organică a elitelor din România atunci s-a întrerupt.

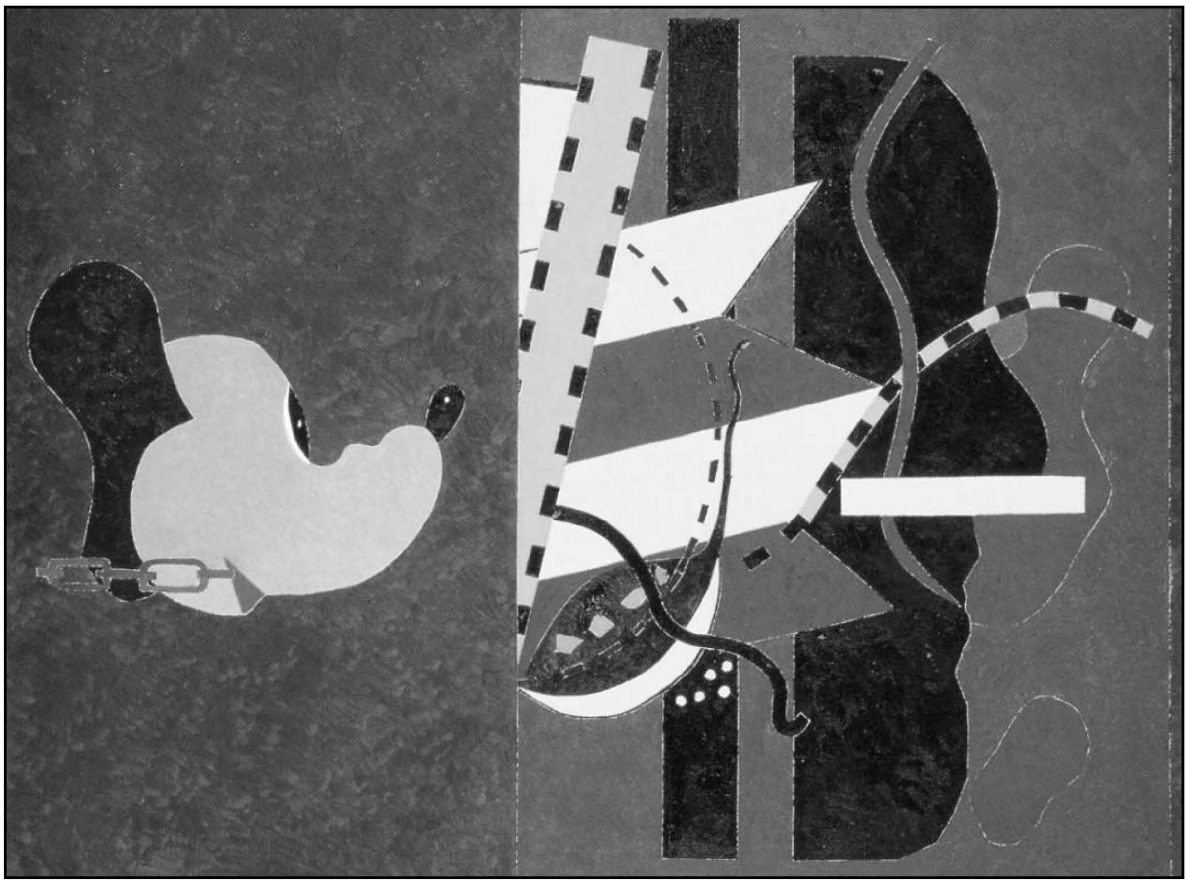
A mai fost un moment cu totul diferit privind *inteligheția*: 1968. A fost momentul în care România a ales greșit. A fost momentul din care a început să planeze asupra intelectualității românești o vină istorică pe care n-a mai recuperat-o niciodată. În timp ce, în Cehia, Polonia, Ungaria, intelectualii au început să se orienteze către reformă, intelectualitatea română a aderat la nonvalorile comuniste. Exemple notorii, Paul Goma și Mihai Botez s-au înscris atunci în PCR și apoi s-au transformat în disidenți foarte cunoscuți. Faptul că, în 1968, noi am ratat momentul de luciditate a făcut ca în România să nu se formeze, în anii '80, acele structuri de împotrivire față de regimul comunist, care să aibă legitimitate și să se transforme în contraelite, în 1990, sau chiar în elite, ca în Polonia. De aceea, în 1990, în clasa politică românească erau, pe de o parte, naționaliștii, comuniștii și populiștii, și pe de altă parte, paseiștii, melancolicii protestatari. Moderniștii erau reziduali, iar elitele culturale, atunci când nu au fost eticiste, au pactizat cu structurile care au continuat „elitele" de dinainte de 1990.

Ce se întâmplă în momentul 2007? Din punct de vedere economico-social, România se află în pragul unor mutații extraordinare. Pentru că inflația se așază, apar mari investitori, apar fonduri private de pensii, apar fonduri private de sănătate, se naște fondul ipotecar și asigurările de viață. Românii sunt tentați să iasă din ei înșiși. De cincizeci de ani, foarte adesea, românii își măsoară timpul după ceas, adică pe termen scurt. Începem să ne măsurăm timpul, așteptările, previziunile în termen mediu și lung. Ieșim din capcana cifrelor mici. PIB-ul depășește 100 de miliarde de euro. Bugetul între 2004 și 2007 și-a sporit veniturile cu 25 miliarde de euro. Fondurile private de pensii vor avea, în 2020, o capitalizare de peste 20 miliarde euro.

În interiorul elitelor apare dimensiunea *manageriatului*. Manageriatul este cea mai năucitoare, probabil, și cel mai puțin explicată ideologie a omenirii. Ea și-a dovedit forța extraordinară prin infirmarea pe care a dat-o marxismului. Cea mai grea lovitură dată marxismului n-a produs-o eșecul comunismului, ci managementul. Aș putea spune chiar că nu mișcările de stradă, nu înțelegerile internaționale au prăbușit comunismul, ci lipsa dimensiunii manageriale. Pentru că, ceea ce n-a prevăzut Marx a fost apariția unei societăți care desparte proprietatea de proprietar. Atâta timp cât aveam proprietar care, ca în „Germinalul" lui Zola sau în romanele lui Dickens, era exploatator, era simplu de explicat. Însă, în clipa în care au apărut proprietari de tip nou, acționarii, iar între proprietari și proprietate s-a interpus managerul, atunci marxismul a devenit inoperant.

Ei bine, marea provocare a elitelor din România este managementul, pentru că legislația europeană este de asemenea natură încât îi rejectează pe cei care nu sunt buni manageri. Trebuie să absorbim 30 de miliarde de euro, trebuie să fim vigilenți cu frontierele, trebuie să avem un sistem juridic cu celeritate etc. Intelectualitatea română, elitele din România au fost marcate de sindromul juvenilității. Asta au spus-o Eminescu, Caragiale, Călinescu. Paradoxal, poporul român este unul vechi, dar elitele lui sunt juvenile, imature. Sunt elite care se complac într-o stare de marginalizare. Iau ca o fatalitate monitorizarea. Ne-au monitorizat turcii cu capitulațiile, ne-au monitorizat fanarioții. După Adrianopole am fost monitorizați prin Comisia Dunării și Regulamentul Organic. După aceea, am intrat în sfera de influență a Triplei Alianțe, am fost monitorizați în perioada interbelică de tot felul de producători (vezi chibriturile suedeze), am fost monitorizați vreo trei ani de nemți, am fost monitorizați de ruși, de Fondul Monetar. Istoria României este una a celor monitorizați. Trebuie să fim atenți să nu-i supărăm pe unii, că ne retragem de pe unele teatre de război, sau pe alții, că ne ducem acolo. Ei bine, România trebuie să scape de pecetea imaturității.

Elitele românești trebuie să se așeze de la egal la egal cu celelalte elite. Însă, atenție, elitele trebuie să capete anvergură managerială, dar rezistând cultural. Pentru că sin-

gura cale pentru România în această Europă globalizată este să reziste cultural. **Acquis-ul comunitar nu a inclus încă poezia**. Câtă vreme, în Europa, va mai exista un singur poet, vor exista și națiuni; iar cultura este singura noastră posibilitate de a ne păstra identitatea. Așadar, pe de o parte, elitele trebuie să asume păstrarea identității prin cultură și recuperarea politicului prin cultură; totodată, trebuie să adauge dimensiunea managerială. Și să elimine elitele neperformante. Să nu cădem în capcana impresiei că, prin succedarea guvernelor, se primenesc elitele în România. Trebuie să se încurajeze contraelitele, dar nu prin false consensuri naționale.

În ce mod se legitimează o elită? Ea se legitimează când reușește să înnoade tradiția cu modernitatea. Pentru că modernitatea trebuie să se bazeze pe tradiție pentru a asigura evoluția. La noi e ceva mai greu, pentru că, asemenea lui Apolodor din Damasc, trebuie să întindem o punte peste o perioadă foarte dificilă din istoria românilor. E drept, și atunci au existat câteva elemente ale rezistenței: cel mai mare adversar al totalitarismului în România a fost poezia, care nu a putut fi înfrântă. Ba chiar, unii poeți, cum a fost Nichita Stănescu, într-un anumit fel au preferat să moară decât să fie înfrânți. Poezia românească a fost un mare învingător.

Noi vorbim despre elite ca despre factori care influențează agenda publică. Dar, cu cât urci la perspectiva istorică, definirea se schimbă: paradoxal, adevărata elită nu este cea a învingătorilor, ci a învinșilor. Adevărata istorie nu au făcut-o învingătorii, ci înfrânții. Pentru că adevăratul rost al unei bătălii nu a fost pentru cei care au învins și au plecat, ci pentru cei care au murit ori au supraviețuit și au rămas. Adesea, cei care au murit într-o bătălie au fost mai animați de convingeri decât cei care au învins. Și adevărata istorie a umanității nu este istoria cetăților și a armatelor, ci istoria ideilor. Așa s-a întâmplat cu Iisus, așa s-a întâmplat, la noi, cu Eminescu.